**О. І. Донченко**
*к.ю.н., доц.*

# ЩОДО ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ В ПРИРОДНО-ПРАВОВОМУ ВЧЕННІ С. ПУФЕНДОРФА

Просвітництво, як впливовий загальнокультурний рух і прогресивна ідейна течія періоду переходу від феодалізму до капіталізму, мало такий величезний вплив на всі сфери духовного життя суспільства, що і цей період (приблизно друга половина XVII–XVIII ст.) називають епохою Просвітництва. Її характерною рисою був пошук компромісу між наукою і релігією та знанням і вірою. Спочатку ідеї Просвітництва розвиваються в Англії, потім у Франції, пізніше в Німеччині, Італії та в інших країнах.

Відомим представником німецького Просвітництва є Самуїл Пуфендорф (1632–1694). Він першим у Німеччині створив юридичну науку на світській основі. Синтезувавши дослідження Ж. Бодена, Б. Спінози, Г. Гроція і Т. Гоббса, він відокремлив науку про право від релігійної схоластики і релігійних догм. Добре обізнаний у Біблії та сприйняття ним Святого письма як основи гуманістичної спрямованості, він все ж таки не сприймає церковність, навіть в

її протестантському варіанті [1, с. 30]. Право має буди узгоджено із законами природи, незалежно від догматів віровчення і чинного законодавства.

Вихідним пунктом його природно-правового вчення є концепція природного стану і додержавного суспільства. Природний стан передбачає свободу і незалежність індивідів, але людина за своєю природою істота егоїстична, її хвилює тільки власна вигода. Саме цей «егоїзм породжує прагнення людей об'єднуватися задля безпеки і користі, чи власної вигоди» [2, с. 232], і, як наслідок, утворюється держава.

Як зазначає А. І. Кормич, в природному стані потреби людей без перешкод задовільнялися, були відсутні незручності природної рівності і волі, над індивідами не існувала примусова сила, і тому, власне, держава – це продукт свідомої діяльності людей, вони самі вирішили об'єднатися [3, с. 85]. З часом «із поступовим збільшенням чисельності населення страх перед можливим злом призвів до того, що людству довелося розпрощатися з первісною ідилічною формою співжиття» [3, с. 85], і таким чином, надано імпульс державотворенню, появи такої надійної установи, яка захищає безпеку людей.

У вченнях С. Пуфендорфа відсутня «війна всіх проти всіх», оскільки малочисельність людей, багатство природи і розум стримували зіткнення інтересів, сутички, конфлікти і війну.

Отже, природний стан – це не війна, а мир, хоча і дуже нестійкий. У природному стані відсутні людські і Божі закони, а панує природне право, основою якого є, на думку С. Пуфендорфа, чистий розум. Але засади природного права не надано людям при народженні, «не досить володіти даром слова, щоб одразу формулювати [природні закони], та їх завжди можна відкрити в душі людини за допомогою роботи розуму» [2, с. 233], тобто відповідно до природного права, кожен має зберегти мирне співжиття на стільки, наскільки це в його силах. Цікавим є порівняння природного права з батьківською владою, яка має дві засади. З одного боку, природне право передбачає батьківську опіку і турботу щодо свої дітей і для цього батькам надано особливі почуття любові, хоча виконання цього природного обов'язку неможливе без влади. З іншого боку, природне право передбачає мовчазну згоду самих дітей, «тобто можна припустити, що коли б дитина при появі на світ мала розум і зрозуміла би, що без допомоги батьків вона загине, то, без сумніву, сама б погодилася підкоритися батьківській владі» [2, с. 233].

В основі об'єднання людей і виникнення держави, на думку С. Пуфендорфа, покладені два види договорів.

Перший договір передбачає домовленність між людьми про об'єднання і вибір форми правління. Найкращою формою правління, на його думку, є монархія, за якої необмежена влада монарха здатна забезпечити безпеку індивідів, порядок в суспільстві.

Другий договір передбачає домовленність між людьми і обраним правителем щодо взаємних зобов'язань. Обов'язок підданих підкорятися приписам влади, а обов'язок правителя – піклуватися про підданих, забезпечувати їх безпеку.

На думку С. Пуфендорфа, під час утворення держави всі люди втратили свою природну свободу, а держава при цьому одержала виключне право здійснювати покарання людей і застосовувати силу заради загального блага. При цьому другий договір передбачає збереження деяких природних прав, зокрема такі, як свобода віросповідання, свобода переконань і свобода слова. Це сфера приватного життя і його природні права. При цьому С. Пуфендорф підкреслює, що люди мають не тільки права, а і обов'язки, виконання яких вкрай важливе для забезпечення правопорядку. Серед таких зобов'язань він називає такі, що стосуються самої людини відносно себе, наприклад, турбота про свої тіло, душу, життя [4, с. 19]. Окремим громадянам забороняється протестувати проти влади, наприклад, він закликав карати таких єретиків, які виступають проти державної влади. При цьому, народ може спричинити загальний опір і вийти на масовий протест тільки у тому випадку, якщо «монарх чи князь штовхатиме державу до лиха, до загальної загибелі» [3, с. 86]. Щодо двосторонніх зобов'язань, він писав, що «моральні позиції та воля людини диктуються законами природи, котрі наділяють її певними правами і покладають на неї певні обов'язки» [4, с. 19]. Отже, соціальний порядок розглядається С. Пуфендорфом через ідею держави, як запоруки порядку і спокою.

Таким чином, С. Пуфендорф, осмисливши і синтезувавши дослідження представників англійського та французького Просвітництва, сформулював власне природно-правове вчення, в якому вирішальне місце відводиться питанню походження держави. Держава є *єдиним гарантом безпеки людей і* результатом свідомої діяльності людей. Згідно з його варіантом суспільного договору, правові засади держави становлять два договори. За першим – окремі індивіди об'єднуються і обирають форму правління, а за другим – в суспільстві встановлюються відносини панування-підпорядкування і система взаємних прав і обов'язків.

### *Список використаної літератури*


1. Литвинов О. М. Замуель Пуфендорф як сучасний філософ права, або про важливість і необхідність його ідей для майбутнього України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2013. Вип. 4. С. 20–31.
2. Хвойницька Х. М. Специфіка юснатуралістичних ідей Дж. Локка та С. Пуфендорфа. *Гілея : науковий вісник*. 2015. Вип. 93. С. 230–234.
3. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право : Навч. посібник. Київ : Правова єдність, 2009. 312 с.

4. Налуцишин В. В. Гуманістичні уявлення про соціальний контроль та правовий порядок у філософсько-правових поглядах Ш.-Л. де Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Вольтера, Б. Спінози та С. фон Пуфендорфа. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 3. С. 18–21.